

Joe Hill

En filmhandledning från Svenska Filminstitutet

Bild: Studio S Entertainment

Rek för åk 9-gymnasiet

Fackföreningsaktivisten och protestsångaren Joe Hill är antagligen den mest kände svensk som flyttade till USA under den stora emigrationsvågen runt förra sekelskiftet. Bo Widerbergs kontrastrika film skildrar Hills väg från politiskt uppvaknande fram till hans avrättning. **Joe Hill** har paralleller inte bara till sin egen samtid, det politiska 70-talet, men också till vår egen. Inte minst vad gäller musikens roll som social och politisk medvetandegörare.

Filmhistorisk kontext

I Bo Widerbergs klassiska, men tidvis bortglömda, film *Joe Hill* från 1971 berättas Hills historia på ett sätt som länkar samman den tidiga arbetarrörelsens strävanden vid förra sekelskiftet, med 1960- och 70-talets politiska och kulturella strömningar. Men också, om man vill, med vår absoluta samtid av nya migrationsvågor, politisk turbulens och en kultur där musik kanske har en starkare roll än någonsin som verktyg för socialt medvetande.

Inte minst filmens poetiska bildspråk och berättarstil gjorde redan vid premiären intryck på omvärlden och influerar än i dag nya generationer av filmskapare. På så vis ger filmen många möjliga ingångar att diskutera historia, samtid, politik, kultur, estetik och - vad som gör livet värt att leva.

Joe Hill var under flera årtionden nästan omöjlig att se, eftersom rättighetsbråk gjorde en ny utgivning omöjlig. Den enda dugliga kopian av filmen fanns länge i Hollywood. Sedan 2015 finns den utgiven och tillgänglig på DVD igen.

Handling

Året är 1902. Med Frihetsgudinnan i förgrunden anländer Joe och hans bror Paul till New York. Kontrasterna mellan stadens skyskrapor och slummen på Lower East Side, där bröderna hyr ett rum, är skarpa. Joe söker jobb och pluggar på sin engelska, mån om att bli en del av sitt nya land. Han lär känna en gatpojke, Råven, efter att denne stulit Joes klocka. De blir vänner och Råven visar Joe runt i staden och hur man klarar sig i den hårda miljön. Vid ett tillfälle pekar Råven ut Metropolitan Operan. Dit återkommer Joe senare för att sitta på en brandtrappa utanför och lyssna på musiken där inne. Här träffar han en ung kvinna, Lucia, som också "smyglyssnar". En kväll blir de inbjudna i byggnaden av en operasångare. Miljön är förföriskt vacker och pampig. När Joe kommer tillbaka en senare kväll är Lucia inte där. Hon sitter nu i en loge inne på operan, långt från gatan utanför.

Joe lämnar New York för att söka rätt på sin bror som fått jobb i New Jersey. Joe hittar honom inte, men träffar luffare och reser med godståg över kontinenten och de fria vidderna. Han stöter på en grupp ungdomar som tillhör den gryende arbetarrörelsen IWW (International Workers of the World), vilket gör intryck.

Han kommer till en gård där han får jobb, och inleder ett förhållande med kvinnan som äger den, men bryter snart upp och fortsätter. Han jobbar som rallare, ser arbetarnas vidriga villkor och blir alltmer politiskt upprörd.

När Joe stöter på medlemmar för IWW igen, och ser hur deras möten blir stoppade, kommer han på ett sätt att ta sig förbi förbudet mot politiska möten. Han börjar skriva egna texter till melodier som spelas av frälsningsarmén. Han framför vad som sedan blir hans mest kända sång, "The Preacher and the Slave", med raden "You'll get pie in the sky when you die". Visan blir succé och Joe blir en del av IWW och arbetarrörelsen. Han deltar i en demonstration och grips av polis, blir misshandlad och tvingad att kyssa den amerikanska flaggan. Joe börjar jobba vid en gruva. Arbetsförhållandena är svåra. Joe blir allt mer engagerad i arbetarkampen. En kväll klär han sig fint och går på restaurang, där han äter dyrt utan att ha några pengar. Efter måltiden går han ut i köket för att betala genom att diska.

När en arbetare dör i en olycka i gruvan, utbryter en strejk. Joe står på en gata och sjunger en agitationssång när han plötsligt får se Lucia, flickan från Metropolitan. Hon är i stan med operasångaren. Joe och Lucia ser tyst på varandra. Vad som händer resten av kvällen får vi inte veta. Fram till dess att Joe blödande stapplar fram, skottskadad, längs en mörk gata. Han besöker en läkare som lägger om såret. När läkaren sedan läser om ett rånmord på en specerihandlare, anger han Joe för polisen. Joe säger sig vara oskyldig och att skottskadan kommer sig av ett bråk om en kvinna. Mer vill han inte säga, för att skydda damen i fråga. I en bristfällig rättegång, blir han dömd till döden.

PUBLIKRUSNING ÖVER HELA LANDET!

Bo Widerbergs

Joe Hill

Thommy Berggren

FÄRG

Bild: Studio S Entertainment

I väntan på avrättningen målar Joe en karta över USA på golvet i sin cell, som om han inte blir riktigt klok på det stora landets vackra rikedom och samtidiga orättvisor. Han samtalar med en fängelsevakt och får besök av kamrater från IWW. Avrättningen skjuts först upp, men till slut kommer dagen då Joe förs ut på fängelsegården med bindel för ögonen och späns fast vid en stol. "Jag vill se!" skriker han, och lyckas få av sig bindeln. Han ser rakt in gevärspiporna framför sig. Och skotten avlossas.

Joe kremeras. Hans kamrater i IWW tar hand om askan. Den fördelas i kuvert som ska skickas till IWW-avdelningar världen runt. Medan arbetet med att fylla kuverten pågår, är det bal i en lokal intill. Kamraterna ser på varandra och bestämmer sig för att ta en paus och delta i dansen. Filmen slutar med bilder av de dansande arbetarna. Skönheten, som gör livet meningsfullt, finns där mitt i sorgen.

Den historiske Joe Hill

Joe Hill, född 1879, var från Gävle och bar från början namnet Joel Emanuel Hägglund. Efter sin moders död 1902, reste han tillsammans med sin bror till USA, där han kallade sig Joseph Hillstrom. Som kringresande arbetare i det nya landet fick han en oglamorös syn på migranternas villkor och engagerade sig i arbetarrörelsen IWW (Industrial Workers of the World). Som agitator och gatusångare blev han känd som Joe Hill. Han skrev en rad populära arbetar- och protestsånger och använde särskilt humor och ironi i sina texter. Redan under sin livstid blev han känd bland den amerikanska arbetarklassen, immigranter och arbetslösa.

Bild: Studio S Entertainment

Efter en mycket omdiskuterad och ifrågasatt rättsak, där han stod misstänkt för mord, dömdes Hill till döden. Tverksamheterna kring processen bidrog till att hans popularitet växte. Omständigheterna kring mordet är fortfarande dunkla. Samma natt som ett rånmord mot en specerihandlare begicks, sökte Joe Hill läkarhjälp för en skottskada. Fler indicier pekade mot honom, men det fanns samtidigt flera andra misstänkta och ingen konkret teknisk bevisning. Hill själv uppgav att han hade blivit skjuten i ett bråk om en kvinna. Anledningen till att han inte kundesäga mer än så var enligt hans egen utsago att skydda kvinnans heder.

I protest mot vad han ansåg var en oschysst rättegång sade han upp sina försvarsadvokater och förde sedan sin egen talan. Och förlorade målet. Han avrättades den 19 november 1915 i Salt Lake City. Om han var skyldig eller ej är fortfarande oklart, men inom den amerikanska arbetarrörelsen sågs han som oskyldigt dömd. De ansåg rättegången riggad på grund av hans politiska engagemang och har sen dess hyllat Hill som närmast en politisk martyr. Joe Hill räknas som en av 1900-talets mest inflytelserika amerikanska protestsångare. Hans öde har sedan dess blivit ämne för fler filmer, sånger, böcker, samt operor och teatrar. Hans föräldrahem i gamla Gävle är nu museum och kallas Joe Hill-gården.

- Låt eleverna ta reda på mer om Joe Hills liv. Be dem att fylla i eventuella luckor där filmens ibland fragmentariska berättarstil utelämnar mycket till tittaren. Be dem fundera på hur det här påverkar filmens formspråk och tematik, om mötet mellan historisk verklighet och fiktiv skildring.

Poetisk realism

Bo Widerberg var vid premiären av *Joe Hill* redan internationellt ansedd som regissör. Han hyllades för sitt filmspråk, som ibland beskrivs som en sorts poetisk realism: Berättelsens handling uttalas inte alltid genom dialog eller mer tydliga berättargrepp, en episodisk struktur brer ut sig på bekostnad av ett mer klassiskt berättande och filmfotot får stor egen plats. Det som sker på rutan är realistiskt, verkligt, men det outtalade ger en känsla av att det finns mer att förstå än det vi ser.

Till Widerbergs metod hörde att ta mycket film, delvis för att få

skådespelarna att förlora respekten för kameran, och för att söka inspiration i befintliga miljöer, för att fånga något som kanske inte alltid går att säga i ord.

- Be eleverna försöka sätta ord på vad poetisk realism kan vara. Kan de ge exempel från *Joe Hill*?
- Kan eleverna komma på andra filmer som använder sig av det här sättet att berätta?
- Visa gärna klipp från andra filmer av Widerberg och andra för att visa på exempel.

Bo Widerberg var själv influerad av inte minst regissörer från den franska nya vågen, en strömning inom den franska filmen som startade i slutet av 50-talet och resulterade i nya filmiska uttryck och existentiella teman.

Många filmare har i sin tur inspirerats av Widerberg. Lars von Trier studerade *Joe Hill* inför arbetet med sin film *Dancer in the Dark* (2000), som har en liknande intrig. De råa Lower East Side-miljöerna i *Joe Hill* förebådar både Francis Ford Coppolas *Gudfadern* (1972) och Sergio Leones sista film *Once upon a time in America* (1984).

I Sverige kan Widerbergs kombination av realism, egensinnig klippning och poetiska bilder återfinnas hos nya filmskapare. Till exempel i Daniel Espinosas *Snabba Cash* (2010), eller hos Babak Najafi som med sin film *Sebbe* från samma år (liksom i uppföljaren till Espinosas *Snabba Cash*) berättar om liknande arbetarklassmiljöer. Najafi har i flera intervjuer pratat om hur han influerats av Widerberg.

Det kanske bästa exemplet på arvet från Widerberg återfinns i Gabriela Pichlers film *Åta sova dö* (2012). I en intervju berättar hon: ”Jag såg *Kvarteret Korpen* på en extremt svajig vhs och det sa bara ’bam!’ Helt plötsligt fanns det en film om mig!” Gabriela Pichler kopplar ihop dagens vurm för Bo Widerberg med att hans estetik ligger i tiden. Hon tror att det är en reaktion på att så mycket samtida film är, vad hon kallar, ”överklig och förljugen”.

Bild: Studio S Entertainment

- Be eleverna fundera vidare. Vad är realism? Vad är inte realism? Ser de likheter och skillnader med andra filmer? Har de andra förslag på liknande berättande? Tycker de om det? Varför då? Varför inte? Vad skapar känsla av verklighet i film? Behövs sådana berättelser? Varför då?

Bröd och rosor

Kritikern Hans Schiller skrev i *Svenska Dagbladet* att Widerberg skildrar Joe som en till en början politiskt omedveten människa, men som efter att ha upplevt en rad episoder av orättvisor genom sin resa över kontinenten, får ett socialt uppvaknande. Schiller skriver att Joe Hill blir socialist, men en glad och sinnligt tänkande socialist, en människa som vill vara med och dela ut bröd men också rosor, en människa som befinner sig i två världar för att ta med sig det positiva ur det etablerade samhället till det kämpande.

Schillers iakttagelse stärks redan i filmens absoluta inledning, med en röd text över svart ruta: ”To the girls in the textile mills of Lawrence, Massachusetts, whose banner during the 1912 strike read: We want bread and roses too.” (Till flickorna vid textilfabrikerna i Lawrence, Massachusetts, vars banér under strejken 1912 löd: Vi vill ha bröd och rosor med.)

- Ett av filmens teman kan sammanfattas som att bröd, mat och tak över huvudet inte räcker för att göra livet fullvärdigt. Även konst, kultur och njutning hör ett gott liv till. Oavsett var på den sociala stegen man befinner sig. Måltidsscenen på lyxkrogen i andra halva av filmen, där Joe tar för sig av njutningen utan att kunna betala, är ett bra exempel på detta. Diskutera i klassen vad de anser krävs för ett fullgott liv.

Kontraster

Filmens första rörliga foto är bilder av Frihetsgudinnan sedd från en ankommande båt i New Yorks hamn, en ikonografiskt klassisk bild som kanske mer än andra symboliserar den amerikanska drömmen, om frihet och jämlikhet.

Dessa inledande bilder bidrar till filmens sätt att arbeta med kontraster: Löftet om den amerikanska drömmen tycks först infrias då Joe och hans bror beundrar stadens skyskrapor, men grumlas snart med skildringen av ett hårt liv bland de nyanlända lycksökarna på Manhattans Lower East Side. Här skiftar vardagen mellan det brutala och det mer eftertänksamma: slum mot skyskrapor, kampen för det dagliga brödet mot de förkovrande engelskstudierna, och så vidare.

Ett annat tydligt exempel på hur Widerberg arbetar med kontraster och motsatser är scenerna då Råven, gatpojken, snor åt sig en päls från en rik dam, och vi får följa hennes jakt på honom in på slummens bakgator bland stadens utslagna. Rikt mot fattigt. Fult mot vackert.

I ett annat exempel får vi också se hur Joe finner ro bortom stadens kaos då han lyssnar på *Rigoletto* utanför Metropolitan, och där samtidigt möter en anad kärlek – vilket förstås också anknyter till temat om ”bröd och rosor”.

- Be eleverna att själva fundera på hur kontraster skildras och används. Kan man genom de här berättargreppen ana vad Bo Widerberg kan ha velat säga genom berättelsen om Joe Hills öde?

Nu och då

Flera kritiker har noterat hur Wideberg genom att berätta om Joe Hills öde i början av 1900-talet, samtidigt berättar om det sena 60-talets politiska strömningar, då filmen gjordes. Studentupproren i Paris -68, motståndet mot kriget i Vietnam, medborgarrättsrörelsen i USA – och inte minst, som tidigare nämnts, Joe Hills faktiska betydelse för flera senare kampsångare. Han var en stor inspirationskälla för musiker som bland andra Woody Guthrie, Bob Dylan, John Lennon och Patti Smith.

Ytterligare en eventuell skillnad eller likhet med nu, kan vara hur 1960-talets optimism förbyttes till ett alltmer dogmatiskt 1970-tal, som kom att präglas av extremt politiskt våld.

- Kan vi se paralleller även här? Och vad tycks filmen vilja säga om detta?
- Spela gärna upp exempel på Joe Hills sånger och jämför med t ex Bob Dylan.
- Diskutera i klassen vilken roll musiken spelar idag som socialt och politiskt medvetandegörande, vilka är vår tids kampsångare? (Hip-hop? Grunge? Punkrock? osv.)
- Be eleverna att reflektera och göra egna jämförelser med vår egen samtid. Hur ser det politiska klimatet ut nu? Sverige är inte längre ett utvandrarsamhälle, tvärt om en plats dit människor från andra delar av världen söker sig för att finna ett bättre liv. Vad finns det för likheter och skillnader? Hur är tillvaron för invandrare i Sverige? Kan vi lära oss något om detta av filmen? Och hur stämmer filmens eventuella budskap nu, drygt ett sekel efter dess historiska grund, och snart ett halvt sekel efter filmens tillkomst?

Tips på fördjupning

Böcker

Städerna som minns Joe Hill: En svensk-amerikansk historia
(Göran Greider, Albert Bonniers Förlag, 2015)

Höggradigt jävla excentrisk : en biografi över Bo Widerberg
(Mårten Blomkvist, Norstedts, 2011)

Film

Gudfadern del II (USA, regi: Francis Ford Coppola, 1974)

Once Upon a Time in America (USA/Italien, regi: Sergio Leone, 1984)

Snabba Cash (Sverige, regi: Daniel Espinosa, 2010)

Sebbe (Sverige, regi: Babak Najafi, 2010)

Äta Sova Dö (Sverige, regi: Gabriela Pichler, 2012)

Produktionsuppgifter

Sverige, USA 1971

Regi och manus: Bo Widerberg

Produktionsbolag: Bo Widerberg Film AB, Sagittarius Productions Inc.,
New York

Tekniska uppgifter

Längd: 115 minuter

Censur: Från 15 år

Svensk premiär: 25 augusti 1971

Distributör i Sverige (DVD): Studio S Entertainment, Stockholm (2015)

Filmen är digitalt restaurerad av Svenska Filminstitutet och kan bokas fört skolbiopsiningar via

I rollerna:

Thommy Berggren - Joe Hill

Anja Schmidt - Lucia

Kelvin Malave - "Räven"

Evert Anderson - Blackie

Cathy Smith - Cathy

Hasse Persson - Paul

David Moritz - David

Richard Weber - Richard

Redaktion

Text: Anton Hagwall

Redaktör: Anna Håkansson

Svenska Filminstitutet, september 2016

Kontakt

filmiskolan@filminstitutet.se

filminstitutet.se/filmpedagogik

Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken <http://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/film-i-skolan/om-att-boka-skolbio/> kan ni lära er mer om hur en hittar och bokar film för visningar i lärande sammanhang.